

1

„Ty tóny půjdou světem,“ vykřikl jsem hluše, a jako ve snu z té slavné dřímotné tísně, která se na mne po každé naválí, kdykoli slyším krásnou větrnou hudbu.

Nevím, jak dlouho seděl již přítel u černého klavíru tam v rohu u otevřeného okna provanutého všemi vůněmi rozkvetlé zahrady v červnu a zasypaného měkkými třaslavými stíny šplhavého vína, vím jen, že od nějaké doby celý salon i s těmi třemi velikými nehybnými ženskými figurami, složenými do křesel jako do rakví, padal stále v hlubší tmě a rozstupoval se současně v širší nicotu, a při tom že nasypávala se mi na srdci mohyla kamení, a ta pekelná roztavená hudba vymílala mi hrud jako řeka tůni.

Přítel dohrál před nějakou chvílí. Nevím, jak dlouho jsem se dusil v té nesmírné šířce, do níž se rozstoupil celý svět, vím jen, že jsem pochopil v jeden mžik napětím celé své malé lidské bytosti, celou úzkostí a silou sobectví, že se z ní musím probít, nemám-li se zalknout.

Cítil jsem v hrůze, že musím něco učinit . . . hnout rukou alespoň . . . a ne . . . víc . . . víc: vykřiknout, udeřit do nábytku. Prorazit tu zeď, která se slehala kolem mého srdce. Sebrat se . . . zoufale se sebrat . . . a utéci z toho bezvzdušného vysoka, kam mne vymámily ty jeho tóny, sám vítr a oheň, tancující jako plameny po rozpálených vrcholech hor a lákající ovčí duše do vlčích jam.

Rozpřáhl jsem se v duši poslední silou, udeřil pěsti do vší té krásy a smrti a vykřikl tiše a bez přízvuku ta záchranná banální slova, která bůhví jak se ve mně slila a tak podivně mi vypadla z úst. Jako by se

kusy šterku sypaly se stráně pod nohou honěného štvance . . . tak hluše zachrastila, když mi zavadila o sluch, jenž jich vůbec nepoznával.

Ale hlavní věc: kouzlo bylo jimi zlomeno. Pokoj se zase zúžil, světlo teklo pokojně a nějak mléčně do něho, nábytek vynořil se ze tmy jako stromy z opadlé vody a trčel nějak dotěrně a drze do vzduchu a díval se na mne zlýma vyhaslýma očima rozčarování, hodiny zase tikaly svým matematickým jazykem, který slyší ucho, ale jemuž nerozumí srdce, byl zase čas a zase lidé a všednost, bída a malost s nimi.

Vstaly také tři ženské figury s křesel, vstaly a začaly se otáčet, hýbat a hovořit. A v studené mlze a jasném údivu svého probuzení viděl jsem s přesností dítěte pozorujícího ráno při prvním přikročení k oknu pohyby lidí na protějším chodníku, jak prostřední z nich, mladá, krásná a pyšná, jako kočka v bocích prohnutá, pružná jako prut, plavá jako šelma a klidná jako východní modla, přikročila k Bertovi, hleděla mu do očí, ruce mu tiskla a cosi povídala sladce a řídko, jako by zuby drahé tekutiny ucezovala, jak Bertova vytržená, křídlem Ducha ještě ovátá a jeho čistou bělí pokropená tvář vracela se pod těmi voňavkou postříkanými slovy zemi a všednosti a zalívala se současně rozčilením a radostí . . .

Viděl jsem to, a lítost z toho stáhla mi hrdlo; ano, já tím vším byl vinen: zlomil jsem kouzlo.

Zapýřil jsem se z rozčilení, vzal klobouk a vyběhl beze slova ven, jako bych chtěl zachytit ještě na obzoru poslední bleskový kmit jeho odlétající sněžné peruti, škubající sebou tou bolestnou vyčítavou křečí poraněného svatého ptáka ze starých pověstí.

Ale venku nebylo nic . . . než jediná Příroda, ohromná, cizí a daleká, celá zapředená do kukle neproniknutelné a člověku nepochopitelné tuposti. Orientální modly, spíš skály než sochy, tak vypadají jako ona v tu chvíli.

Ležela tu nesmírná a temná, vzdaná úplně žhavému červenovému slunci, a chlad mrtvolý zadychnul do mne v tu chvíli i z dalekých rozžhavených vápenných skal nad řekou i z blízkých šipkových keřů hořících plamínky nesčetných květů.

Nikdy ještě na mne nedopadla tak kamennou pěstí, tak dalekou

cizotou jako nyní. Nikdy nebyla ode mne tak na statisíce mil daleka jako nyní, nikdy nepocítil jsem určitěji její neúčast s lidským nitrem.

„Neodpovídáš ozvěnou mému srdci. Sleduješ jen tepot svého, rozdmýchaného v plamenech . . . tam kdesi dole, pod prahorami, prošlo mi duši. Krásná kuliso našich dramát, do nichž ti ničeho není!“

A cítil jsem něco jako proud ledové vody zatékající mi srdce a ulívající poslední uhlíčky mého vnitřního požáru.

Padl jsem do husté vysoké chladné trávy ve stínu zahrady a zaryl do ní tvář.

A zde skloněn nad nitro jako nad zrcadlo studně vyvolával jsem si obraz zaniklé krásy. A hle, zavlhla se hladina, rozčeřila stříbrnými jiskrami jako žhavými slzami, a v polotmě polosvitu vzpomínky vystával a hasl poznovu celý před chvílí zapadlý a zemí pohlcený královský průvod s korouhvemi vzdutými touhou jako plachty větrem . . . celý průvod tónů k hradu snu a smrti . . . celý, ale ztlumenější, zalekřejší, přikrytý a zdušený ohromným smutečným podsvětým pláštěm Minulosti, jenž obejímá celý vesmír a jehož ještě přesahující nevyplněné cípy lemovány jsou tisíci dohaslých hvězd a slunci jako zlatým třepením.

Brána vnitřního světa se otevřela a vydala na vteřinu všecko, co propadlo již tmám.

Znovu zadržlo se srdce ve vysokou polohu třikrát podtrženého C a znova zavěsilo se jako na houpačce v úzkostném bezvzdušném mlčení mezi hrůzou a rozkoší. A znova přehnal se kolem něho rozzpíváný oblak tónů, vybil své blesky rychle a slavně jako jarní bouře a rozplynul se stejně rychle jako ona v těžkém lítostném lijáku.

Ano, zrovna taková byla ta Píseň, kterou dohrál před chvílí Berta tam v tom tmavém saloně před trůnem dvou automatů a jedné modly.

Píseň, která se neopakuje, která jednou v životě přijde nevolána jako Osud a která posvěti pro smrt nebo slávu nebo obojí.

Píseň, kterou lze celý život napodobit, obměňovat, rozdrobovat a rozměšňovat, z níž lze vyživiti po celý život hltavé zvíře popularity

jako z ohromné spížirny, ale která se musí k tomu cíli dříve *proměnit*. Proměnit jako krystal diamantu za žok měděných penízků.

Taková píseň přišla na ubohého Bertu. Přepadla ho jako křeč nebo mrtvice. Přepadla jako přepadá orel ovci. Jako láska srdce. Před tou plavou šelmou a před tou klidnou modlou ho přepadla — přitáhla ji snad jako strom blesk?

Ano, to byla ona, ta Jediná Píseň. Ta, jež mívá tisíce umělců, kteří ji hledají v pouštích jako lovci vzácnou zvěř nebo nadbíhají jí ve skalách, a která padá nevolána, nečekána na srdce předurčená za obětní oltáře a mžikem stravuje po léta a léta chráněnou žeň olejů a vůní.

Ano, to byla ona. Poznal jsem ji hned, jak Berta zabral první akordy: tak lehce a žhavě jako by mu jiskry přšely z rukou. Ano, poznal jsem ji hned, a mramorová její ruka semkla mi srdce a třikrát zakroutila.

Ano, to byla ona.

Slyšíte ty tůně basu, ty těžké, nevyzpytné, nezvlnitelné tůně zla a bídy? Slyšíte, jak tam vrhnul umělec sta otázek jako sta olovnic a jak žádná nedopadla dna? Slyšíte, jak nyní rozráží jeho ledy pěští, jak bije do nich zkrvácenou železnou rukou, jak je nutí k odpovědi? A hle, pohnuly se. A stoupají z nich medusy, krabi, raci, kostry, obludy a příšery, splétají se hadi a tančí kankan, velikost a nízkost, hlava a ohon v jedné směsi.

A zase nový var.

Nové nestvůry syčí ze dna a sápu se po mistrovi, obléhají ho, svírají, dusí. A on? Couvá, ukrývá se, tone. Není ho vidět chvíli v tom dýmu a ohni, který se valí z klavíru.

Ale jen chvíli.

Teď, teď se vrhá do toho varu, dlouhý trysk not bílých a silných jako stříbrný meč prošlehl tím beztvarym dýmem a šlehá častěji, rychleji, stříbrněji.

Vzchopil se a bije do tmy, láme ji, nutí ke krystalisaci.

Světlo se rodí z toho chaosu, a brzy prodraly se z něho první stříbrné sopranové noty, vyšlehlý zoufalými, bílými, dlouhými, třasla-

vými jazýčky, zatrilkovaly šílenou, nesrozumitelnou mukou a padly ve vteřině jako mrtví skřivani nazpět do plamenů.

Ale množí se, je jich víc, rostou a mohutnějí, a teď, hle, zpívá jich již celý chorál, veliký bílý oblak velikonočních zvonů usadil se v sopranu jako na zvonici, a všechno, co se lije odtud, je světlo a vůně a jásoť. Var a spor basu je jimi příkrýváán a dušen jako ohromným bílým císařským pláštěm. A hle, to nejpodivnější: podlehnul bas, připodobil se a napodobí tu šílenou radost a ten zapálený chvat sopranu a ve vteřině zpívá celý klavír a třese se a láme pod rozkoší jako loď pod přílišným větrem.

A slyšíte ho? Teď . . . teď! Slyšíte ten tenký stříbrný rozpustilý a přece tak vážný zase, směšný chvíli — ano směšný na chvíli a přece tak k smrti milý — ano, směšný motiv, který se směje v té hymně plavým jásavým bezstarostným smíchem, který sem zapadl tak nevyzpytně a potměšile a voní tak čistě a směle jako horská louka nepředvídaná a nečekaná vysoko mezi lesy?

Ten lehoučký motiv sotva dechnutý do toho varu stínů a blesků . . . slyšíte ho? A slyšíte ten jeho smích . . . cink . . . cink . . . cink . . . jako když pták uletí čihari, vítr vymknul se z otěži měsíce a radost z počtu rozumu. Ten . . . ten . . . ten, slyšíte ho? A co že, ten že je směšný, ten že se mi jednu chvíli mohl zdát směšným? Vždyť on sám *vysmívá* se všemu . . . *všemu*. Vždyť on přeskakuje všechno, vždyť on skáče přes jiné tóny jako přes příkopy, jako přes ploty . . . šest sáhů do výšky.

Slyšíte ho dobře, ten nesmírný větrný výsměch všemu, tu bílou radost lehkou jako oblaka, tu sváteční tanečnici tančící jen po vrcholcích hor?

Vidíte ji . . . *ta, ta* vyplula teď ze všeho . . . bílé, z pýchy a jistoty kované slunce.

A všechno je jen oheň a vítr, hrůza a krása Mládi. Ach ano, to je ono, smělé, dobrodružné, pružné s opičími klouby. Nebojácné, snící o dobytí světa nebo zlomení vazů.

A hle, ono teď kleká před prostřední modlou, před plavou šelmou ženou a škemrá, škemrá, tiše a bázlivě škemrá to silné, nebojácné Mládi.

„Pojď, dej mi ruku a přeskakujme svět. Jako močál ho přeska-

kujme. Slyšíš, jak to zpívá? Přeskakujme svět, svět, svět . . . vysoko . . . vysoko . . . sáhů dvacet pět — sáhů dvacet pět!“ — — —

Lehký mladý vítr probudil se v tu chvíli v zahradě, cválal záhony trav, přeletěl přese mne a probudil mne tak podivně, duchovitě z mého horečného snění. Jako by dlouhá chladná ruka z jiného světa na mne sáhla, tak duchovité, nezemské bylo to procitnutí a taková hrůza z něho na mne zadychla.

Cítil jsem v té vteřině tak strašně určitě podobenství mezi tím větrem, jenž odletěl, a duchem, jenž odvanul, že mnou prochvél mráz. Podivný cizí cit přeběhl po mně, lehoučce, po špičkách hrůzou sotva se dotýkající, jako vítr, jenž v tu chvíli docela slabě rozrušil vrcholky topolů. Ale listí celého stromu se hned znepokojilo a rozechvělo úzkostným zděšeným šumem, a cítil jsem neviditelné prochvění tajemstvím, jež proběhlo jimi od korun až po poslední kořeny.

Ten mrazivý záhrobní dotyk zůstal. A šířil se rychle jako morová rána, zachvátil mne celého a pak lidi, svět, vesmír. Cizost a nepochopitelnost všeho, přírody i osudu, člověka i vlastního mého *já* mne zděsila, každá věc, na niž jsem upěl zrak, otevírala hned ochotně studnu své nejbyťostnější podstaty, v níž vězely její kořeny tisíce mil pod povrchem a pily a žily z vod tajemství, a všecky byly hluboké k nedohlédnutí a závratné k nesnesení.

Všecky body rozevřely se v propasti, z každé představy zivala tma a civěla smrt, z každého pomyslu vyla hrůza, celá země byla ve vteřině otrávena, nerozkvetlá poupata a nezrozené ještě city páchly mi již plísni. V úzkosti a pod pudem záchrany zvedl jsem oči k nebi, k tomu žhavému červenovému nebi, a hle, i odtud zadychl na mne jen mráz mlčení a černě hloubky.

Nikde nebylo břehu pro potácející se, ušlehaný vrak mého vědomí.

Schoulil jsem se do sebe jako čini zvířata, jež se chtějí zadychat, a plížil jsem se zvolna nazpět do vily.

Měl jsem náhle neodvratnou potřebu blízkosti lidí, blízkosti a teploty lidského dechu. Cítil jsem náhle v sobě tu starou, primitivní touhu družnosti vzniklou před tisíci a tisíci lety v jeskynní době, kdy

člověk bojoval o hranici ohně. Takové zvláštní, cizí mi jindy ztotožněn: jsem cítil v tu chvíli s těmi lidmi tam uvnitř, s druhý stejně bidnými a ubohými, vydanými stejně jako já v plen těm strašným mocím zmaru a tmy.

Byl jsem na prahu vily a ze salonu zněl zase klavír a táž píseň z něho. Táž? Ne. Nejen že ji nehrál již Berta, ale ani *ona* to již nebyla; byl to jen její plášť, který jí spadl s ramen, když odcházela pro věky. Bylo to něco jako bezděčná její parodie. Byly to snad tytéž věty, táž tempa, táž látka, táž forma: ale to jediné zázračné Posvěcení, ten oheň letnic ducha pohasl a zbyl jen dým opakování a změlčení. Co bylo původně krásné, bylo nyní jen frivolní, co smělé, nyní jen drzé. Sluha převlečený za krále. A jak drze se všechno nyní nadýmalo, jaký krocaní pathos! Vešel jsem do pokoje.

Plavá modla seděla u klavíru a zkoušela zázračnou improvisaci Bertovu.

Ten stál u ní zalit záplavou radosti, šťastný jako dítě a pokorný jako pes.

V pause přišel ke mně a pošeptal mi zkotrole (on, před chvíli ten dravec):

„Ano, půjdou světem. *Ona* se jich ujme.“

2

Přijel jsem zase do vily, tentokrát na samém sklonu zimy, která následovala po tom podivném, jakoby bílými žáry z nějaké nesmírné kovové dílny prosvíceném létě, sálajícím jedinou výhni rozkoše a síly, chvatu a zrání a hýřícím tak prudce a udychaně barvami, vůněmi, zvuky a světly, tichými blesky i hvězdnými nocemi, že se zdálo, jako by chtělo něco dohonit nebo předstihnout, něco neznámého zachránit pro nějaký nepochopitelný účel.

Toto udychané, překypělé a rozšuměné léto odplavila pak rychle podivná, unavená a mrzutá zima zátopou nekonečných studených lijáků, které ulévaly všechn život pomaleji sice než by ho sežehl

mráz, ale za to smutněji a bezpečněji. Pozvolna nechávaly setlít kde které stéblo a kde který list a rozleptaly všechno jako lučavkou až do koster; ty zbyly pak sváty v chřestivé, drolivé a děravé koberečky připravené pro panenské tance ledových větrů, jež je rozmetávaly svými vlečkami.

Na konci této podivné, větrné a skoro bezsněžné zimy zval mne do Lískova list matky Bertovy, ulekaný a stíněný, ale při tom přece ještě střízlivě hovorný, jaké dovedou psát jen ženy.

Věděl jsem, že postonával celou zimu, ale netušil jsem, že může být katastrofa tak blízka.

Jel jsem.

Nalezl jsem ho v loži dlouhého a jakoby skláceného krásnou, dobře mířenou ranou. To volně ležící, na měkké tekuté běli polštářů jakoby plynoucí tělo mluvilo i v pádu ještě o neúchylné jistotě a lehké ocelové ruce chladného mistra, jenž ji vedl a který jako by tu chtěl spojit umění šermíře s bravurou tanečníka — tak lehké, jisté a nevýratné bylo tu všechno.

„Padl jsi, padl,“ prošlo mi myslí, jak jsem se zahleděl na jeho kleslé, pod neviditelným přehozeným stínem Smrti jakoby se již bortící čelo.

„Smrt jela již přes tebe, podkova jejího koně probořila se ti již do tváře, hle, zde v očích jsou po ní jámy a zde, v zsinalých rtech je její otisk.“

Nemocný ležel již oddaně a pokorně jako věc, jež má být zvednuta a odnesena do sklepa a čeká jen ještě nositek a pochopů.

Věděl o svém konci.

Jak dobře o něm věděl, bylo cítit v těch oddaně složených rukách, které jako by se byly sesuly na sebe v bezpomoci. Jak ležely tak, bílé a umdlené, na zhrouceném těle, vypadaly jako z vody vytažená a složená vesla zoufalé, smrti zasvěcené lodi, která již přestala zápasit a vzdala se na milost všem proudům a větrům. Sklonil jsem se nad ten vrak jeho těla a cítil v hrůze, že jsou to již vody Věčnosti, bez břehů a obzorů, jež ho nesou.

Jako vyssáté ovoce a vyloupaný ořech — takový byl teď zpustošený a pokojný před svou smrtí.

Vydal své tajemství, stal se bezbranným před smrtí i životem a čekal již jen ránu, jež ho rozdrtí.

Vysoko vystřelil purpurový plamen květu z té slupky a z toho obalu, který teď ležel přede mnou pohozen a rozlámán jako zlodějem ukroucený zámek, jenž bránil přístupu k pokladně.

Vydal své tajemství, vyžvatlal lehkomyšlně svůj obsah, ztratil neopatrně klíč ke své bytosti a umíral za to jako voják, který v boji sňal přilbu s hlavy nebo pancíř s hrudi.

Byl rozluštěn, a po rozluštění přichází na světě již jen zašlapání.

Život jeho neměl již obsahu a smyslu. V té Jediné Písni, v níž se sežehl naráz celý, ztratil sama sebe.

Vydal svoji pevnost šileně a tupě zároveň na milost a nemilost tomu strašnému nepříteli, jenž je Život, a ten ho předal jako posud každý vítěz — katu.

Strašná mdloba, kterou již nestrásl, padla na něho po tom královském vyhýření, které se vytilo z něho jako láva ze sopky a jehož nejlepší kameny opatrně sebrala a chytře sestavila ve vtípnou hračku žena-modla, Lola.

Ztratil sebe, a proto se dával darem ženě a proto zoufal, že ho nepřijala.

Zeslábl a zdětiněl. Nemohl unést sám svoji prázdnotu, a proto bylo mu třeba hluku, šumu a bzukotu kolem, aby přehlušil jimi to strašné ubité ticho v sobě, a pustých par a dýmů opilství, aby mu zakryly jako opony, alespoň na chvíli, jeho nekonečný, do tmy rozjivený jícen.

Proto mu bylo třeba šustotu ženského šatu, tance na vysokých podpatcích, marného hlazení, lichého laskání, rolničkové hry touhy a nudy a celého toho klamu, jemuž se říká láska a jenž má na chvíli ošidit nudnou hrůzu pravdy.

Ale hlavně dlouhých horkých třeštivých polibků bylo mu třeba, polibků krvavých rtů, jež vyssávají poslední vůli a sílu, a pak těch písniček, dlouhých, tupě do prázdna bzučených písniček, houpavých, uspávacích a monotonních, jak je dovedou zpívat jen milenky, když jsou zároveň opatrovicemi, a při nichž se shnilému vraku tak lehce, bez lítosti a vzpomínání, padá do hlubin.

Ale k tomu rozhodně nebyla ona, modla, jež si byla sama bohem. Ona nebyla rozhodně stvořena k tomu, aby uspávala nedobitá srdce a pochovávala zlomené básníky.

Sám oheň, sama podnikavost, sama energie a důvtip byla ona.

A ještě nenaložila na vozy poklady jednoho dobytého města, kdy snila již o novém — s vyššími hradbami, pevnějšími věžemi a bohatšími klenotnicemi.

Byl to silný dobrodruh na stálém lovu za dojmy. Potřebovala k životu toho zvláštního silného rozčilení novoty, jaké opíjí srdce, jež není zvyklé ohrát se dvakrát nad týmž plamenem a které rádo pije jen první doušek z láhve a ostatek vylévá na zem a sklenici rozbíjí.

Berta byl dnes podivnou náhodou doslova jen takovou hromadou roztráštěných střepů, milníkem a znamením na válečné mapě jejího vítězného tažení. —

Zašel jsem do vedlejšího pokoje, odděleného od jeho ložnice starými skleněnými dveřmi s malými žebříčkovými okénky a široce jako rybářská síť dirkovanou záclonou — zašel jsem snít do toho bílého, třaslavým sluncem a vůní lučních fenyklů jakoby stále ještě provařeného jeviště jeho osudu.

Nemocný, pokud ještě chodil, nedovoloval v podivném rozmaru nic zde uklízet, ani prach stírat; později, když ulehl, zapomnělo se na to v úzkostech blížící se smrti.

Všechn ten starý, lehoučký, vši minulostí jakoby rozněžněný a ochočený nábytek byl posypán tím šedivým pustým nirvanovým tónem a plůl podsvětne měkce a přeludově tiše v prvním vybledlém svitu předjarního slunce, který byl posud dočista vzpomínkový, zvadlý a mdlý, voněl zrovna chladem a mrtvem, jakoby po herbářových lístečích, a nejraději jako by obléval svou zamlklou aureolou zimu staroby a tvrdost nových, čerstvě navršených hrobů.

Když jsem vešel, ležel právě tak podivně výmluvně na tom velkém beztvarem těle starého černého klavíru a lil se do jeho prachu tak teskně, jako by padal na zaházenou šachtu mrtvol.

V prachu byly posud stopy písma, prstem psaného, mělké již a zaspané novými vrstvami.

To Berta patrně psával v posledních svých dnech do jeho povolné a laskavé půdy, co nemohl vrýt a vtisknout do nekonečně tužší látky života a skutečnosti.

Četl jsem s námahou: *Neotvírej se, otevřít se je . . .* — dál nestačila patrně plocha.

Z ložnice volal mne v tom nemocný namáhavým, slabým, hluboce zapadlým hlasem.

„Myslíš, že půjdou opravdu světem? . . .“ slyšel jsem, skloněn nad ním.

Místo odpovědi pohladil jsem mu slabě, docela slabě ruku, tu po pelesti dolů jako ulomená větev stromu padající ruku, která nebyla již teď rukou, ale básní, básní nevýslovné krásy a něhy. — — — — —

Třetí den na to pochovali jsme ho na malém horském hřbitůvku, který se s jedné strany vtísnil jako skoupé ohrožené štěstí do dlaně několika chudých políček a s druhé plul podezděn vysoko do kraje jako nedostupná pevnost ticha a slávy.

Jako všechno v ten den, byl i obřad podivně chvatný, lakotný a nesplněný.

Bylo to v záhadný březnový den, v takový podivný, přechodný a nevyplněný den, který unikal již nějak zimě, ale nepatřil ještě jaro kdy vynesli jeho dětsky lehké, jakoby na ohni bolesti roz-táté a od hmoty již vykoupené tělo na prostý žebřinový vůz, pokrytý chvojí.

Těžká černá jízda mraků nesla se od západu a hrozila každou chvíli deštěm, tím dlouhým, zoufalým, bezútěšným deštěm, který předchází jaro, ale je ještě tak docela pustý, neposvěcený a nevonný jeho bílou nadějí a napájí jen mrtvé kořeny starých dubů, zakleté hluboko pod zemí.

Něco záhadného, mezi smrt a život vklíněného, zívalo ve vlhkém vzduchu a nedopověděně nějak tála slabá pryskyřná vůně chvoje ve vlažném oparu nad rakví.

Hnul se pár těžkých upracovaných koní, zapřažených do vozu, a zvolna a pokojně, tak krotce a změkle nějak, jal se stoupat do kopce,

který se hrbil a naléval v dlouhých smutných vlnách až daleko přes obzor.

A za ním, šlehán do tváří drobným prachem deště, jenž se právě spustil, hrnul se schoulený, do klubek zmotaný, potácivý dav unavených, do šatů jako do kuklí zapředených hostí.

Cesta zvolna stoupala, poháněná zvířata šla rychleji, lehké kytky holých jeřábů vypluly již z mlh a věšely se stále častěji nad naše hlavy — a stále úzkostněji cítil jsem chvat, hrůzu a zmatek toho uduchaného, rozběhlého, zřidlého davu, v němž jsem se také choulil a zmítal. Něco slepého a poraženého bylo v tom mlčelivém běhu stisněného lidského stáda za rakví, mátlo a vlnilo, rozprchávalo a dro-bilo se stále jako na útěku před nepřítelem, hrbilo a choulilo se jako smetí metené velikým hněvivým dechem soudného anděla, jenž jako by letěl jim v patách a dul do nich svoji slavnou, nepřemožitelnou píseň smrti a zmaru.

Zmítal jsem se v něm bez spočinutí a opory jako rozbitá tříšť na nepokojných bezebřehých vodách.

V mlze a dešti ztrácelo všechno kolem mne obrys a linii, tvary, nedávno ještě pevné a tuhé, rozpouštěly se v hltavé šedi jako v lučavce a roztékaly se v přelud a sen.

Nejistě, kolísavě, měně stále seskupení a obrysy, přeléval se kolem mne ten mrak šedých, mlčelivých, rozplizlých stínů, unavených starečů a stařen s tvářemi rozjizvenými suchými rýhami a vráskami, podobnými rozleptaným rytinám, na jichž mrtvém uvadlém žiloví nejjemnějšími jehlami bolesti, dlouho, ve dne i v noci skloněn, pracoval nejsvědomitější umělec života — Žal.

Nebylo tu nikde pro nic klidu a pokoje.

Oko nemělo se na čem zachytit; v té tříšti rozlámaných čar, v něž se rozsypávaly řasy šatů, nebo v hluši nadutých ploch, v něž se kle-nuly tuhé pláště, nebylo pro ně nikde utišující pastvinné stezky krásy a smyslu.

A stejně mysl nemohla nikde nalézt jistoty a pevnosti, jako jich nebylo v tom přechodném nevysloveném dni kolem mne, v tom zra-zeném nenaplněném životě, jenž nedávno zaplál tak silně jen proto,

aby mohl tím rychleji zhasnout, a v tom zmítaném rozstříklém úprku živých mrtvol, které, zdálo se mi, jako by měly jen jednu starost: být co nejdříve z pohřbu doma, na svém loži nebo ve své lenošce — jako by zatím mohlo přijít zdraví a nenalézt jich.

Těžiště všeho přelávalo se stále ve hře stínů kolem mne, a já lapal po něm zoufalou rukou, ale ono ubíhalo pod ní jako vlna, v níž se nechty žádná kotva.

A zmatek toho horečného chvatu a hrůzy, jimiž byla posedlá ta pomatená valící se hmota, přenášel se na mne, sedal jako můra na duši, zaléval ledovým stínem všecko myšlení.

„K čemu ten život, k čemu ta smrt?“ opakoval jsem si stále, hlodal na těch otázkách vytrvale, slepě a marně jako chycené zvíře na železných drátech své pasti.

„Kde jsou nyní ty síly duše, ta hodnota, dlouho schráněné jmění, ten poklad odříkání a práce? Rozptýlila je smrt, jako dech větru rozvane vydrolené plody do všech směrů? Ale zde nebylo ještě plodů, zde byly jen květy, kouzelné květy bez užitku, divadlo očí a krása chvíle.“

„A pak: rozptýleny nejsou již ničím jako v měd rozměněný a rozmetený poklad není než posměchem a bídou. Kde je ta síla, která je pojila, soustředila, uvědomovala, hodnotila? Kam zmizela a jak mohla zmizet, ona, hodnota hodnot, nejkladnější klad, sám život?“

„A které kruhy hmoty nebo etheru, vzduchu nebo světla nesou ty trosky roztráštěné bytosti?“

„A čím byla ona v tom slepém soudu osudu? K čemu jí bylo třeba v tom děsném procesu? Jaké přibuzenství pojilo ji se smrtí? Či nevešla pod její maskou, přikryta její krásou jako převlečený zrádce, který by jinak těžko vnikl do města?“

Nikde nebylo odpovědi na tyto otázky.

Moře stínů a tmy rozlilo se všude a rostlo jako protržená řeka. Nikde zelené ratolesti, kam by se mohl snést a kde by mohl sednout vichřici ušlehaný pták vědomí. Plaše a zoufale choulilo se do sebe jako deštěm ulévané zvíře v zatopeném doupěti.

S ničím splynout, na ničem přichytit jsem se nemohl v tom zmítaném mraku stínů.

K nikomu z toho zástupu nemohl jsem přilnout. Oslovil jsem několik starců, ale viděl hned po užaslých očích, po jich vyplašené tupé zarytosti, jak mi nerozumějí, jak moje řeč nerozechvěla vůbec staré, prachem a rezí pokryté, dávno zatuchlé dráty nitra.

A těžiště všeho, života i smrti, myšlenky i hmoty, přelávalo se stále kolem a já lapal po něm zoufalou rukou, ale ono uniklo po každé dřívě, než jsem ho mohl dosáhnout.

S ničím splynout, v ničem utonout jsem nemohl. V nějaký větší celek, v nějaké širší kruhy rozvést tu nakupenou hrůzu. Děs mého úzkého já, ty svírající nepřekročitelné hradby pevnosti, v níž jsem byl uzavřen, začaly mne dusit. Ta hrůza malého lidského já! Zvolna a těžce vlekl jsem je jako raněný voják svou železnou zbroj, a všecka tíha světa svalila a sesedla se v tu chvíli na přilbu, která bývala jindy jeho pýchou a radostí.

Nesnesitelný stud a hnus z člověka mne jal. V okamžiku byl jsem na míle daleko celé té bídě, marnosti a tupotě, která se potácela rozvrácena kolem mne. A potřeba zbavit se jí, vybědnout z ní, potřeba nutná až k zoufání mne chytila a jakoby kovovou rukou vystrčila z toho lidského bláta.

Předešel jsem, předběhl tu masu, v níž jsem se posud vlekl, předběhl i vůz a připojil se k zvířatům. Nic nepřekáželo tu splnutí. Přilnul jsem k nim a srovnal svůj krok s jejich a svoje poplašené srdce srytmoval s jejich, pokojným a jistým.

Kráčela stejným pevným krokem, zvyklá námaze a utrpení, bez chvění a kolísání, bez vzpoury a hrůzy — týmž krokem, kterým jednou půjdou i do smrti a donesou, slepě pokorna a poddána temnému řádu, ke tmě a zmaru ty malé plamínky ubohého vědomí sotva doutnajícího, první záchvěvy počínající psychy.

Tišil jsem se zvolna vedle nich — ten slavný klid, který v sobě nesla, ten resignovaný smutek, který se třásl v každém napjatém nervu a svalu, rozléval v stejnotvárné páře dechu a hovořil němou básní hmoty z velkých krotkých očí, ta krása a oddanost bezvědomého přešla i na mne.

Zahleděl jsem se dlouze na jejich zvlhlou, vychudlou srst, rozedřenu a rozšlehanou na ubohém vyhublém těle, a zdála se mi v tu chvíli nejkrásnějším divadlem světa, jež jsem kdy viděl; — tolik utišení přešlo již na mne a tak rychle stoupaly již zase vnitřní vody života a krásy, tak dlouho zaleklé a zaschlé ve tmě, hrůze a mrazu, a tak pokojně a plně vylévaly se již zase na svět, zvedajíce na svých vlnách každé utroušené stéblo slámy dojatě a zbožně, jako monstranci, k prozáření světlu a k proměnění lásce.

Docela poddaný a pokojný již vešel jsem úzkými černými vrátky, neochotně propouštějícími a jakoby skoupými na štěstí, jež střežily, ale měkce a drímotně zapadajícími pak za člověkem, na žlutavý, rozmoklý, do mírných, laskavých, dešti splavených kopečků nalitý hřbitov.

A podivno, náhle necítil jsem nikde děsu ani hrůzy, všecko bylo tak jasno, průhledno, samozřejmo.

Chudé, rozkleslé trsy trav na polozbořené zdi, které plakaly s kamenů svá řidká, rezavá, stálými dešti vydrolená stébla, sváděla mi zrovna dlaň k pohlazení.

I stará dřevěná zvonice, i malé ze slabých prkének lehounce jako hračka sbité máry vypadaly stejně tklivě, bezradě a bezpomocně — a sám čerstvě vyházený hrob, který jsem cítil kolik dní mokvat ve své obraznosti jako otevřenou ránu, stlal se nyní, kdy jsem stál nad ním, měkce, jako by byl posypán sliby pokoje a včera teprve sprchlými lístky růží, smetenými sem čerstvě nebeským větrem ze zahrady života.

Všecky věci ukazovaly mi jako ve snu svou sváteční tvář, kterou ve dne tak starostlivě halily do roušky mlh, všednosti a ošklivosti, a nadbíhaly mým očím na všech stezkách září novosti a krásy, jako ranní přísvit rozbřeskující se před člověkem, a prosily o laskavý pohled jako májové koruny stromů o rosu.

A se stejně velkým a pokojným úžasem naslouchal jsem těm starým, známým, věky těžkým slovům kněze modlícího se nad rakví a zasníl se dlouho nad jedním z nich: A světlo věčné ať mu svítí. Jaké to bude věčné světlo, když i slunce jednou zhasne? Jaký je ten

jeho svit? Kde hoří a kterým zornicím svítí? A k čemu, k jakému zření? —

Skoro nevědomky vhodil jsem hlinu na rakev, a nějak pirkovitě, jako by to byla vzpomínka a ne země, dopadla.

Jako v mlze dostal jsem se s ostatními před hřbitovní vrátka.

Jako v mlze zvedl jsem hlavu a hle, celá scenerie byla zatím změněna.

Bylo těžko říci hmotně v čem, ale změna přece pronikla již všecko, vládla všim, působila, *byla*.

Bylo to již jaro, ne hmotné, ale přece skutečné, a skutečnější, než kdyby bylo hmotné.

Mraky na západě byly protrženy něčím lehčím a světlejším, co nemělo posud jména ani tvaru, ale přece už žilo, a skladba všech světél, stínů, zvuků, šer, nápovědí a tuch byla přebásněna o několik oktáv výše.

Vítr změnil zatím směr, nabyl síly a smyslu a dul teď, slavný jako polnice boží, do lesů náhle tak vědomě nějak a skoro účelně, jako by chtěl v nich rozfoukat ukryté doutnající jiskry budoucích ohňů síly a léta.

Rozhučely se v odpověď tím hlubokým teskným šumem, o němž se mi zdálo vždy, že dovede okouzlit a roztruchlit i ztuhlé ledy a odplavit je v lijácích vlastní něhy.

Vzduch nevoněl dosud žádnou určitou vůní, ale ochotou a odaností, přijmouti a šířiti je všecky.

Jako by všecko bylo připraveno a k naplnění scházelo jen vložit do země to mrtvé rozšlápnuté lidské zrno a jako by teď, kdy se tak stalo, spadly teprve všecky pečeti a zámky — tak podivně, náhle a úžasně vypadal ten obrat.

Rozrušen sestupoval jsem rychle s kopce, ale daleko rychleji přede mnou mladý vítězný vítr, jenž chtěl proletět ještě dnes zemí, a rozehrál již v údolí všecky stromy jako stříbrné harfy, otevírající velikou báseň o dobytí světa.

Třetího roku potom na podzim hlásily noviny v městě D., kde jsem se tehdy náhodou zdržoval, koncert modly.

Projížděla již dávno světem s tou podivnou, osudnou, vražednou písní, kterou jsem po prvé slyšel od Berty a která v prvním výtrysku a rozzuření zabila jednoho, aby později uklidněna živila druhého, jako se zkroceným dravcem, dnes již neškodným, ochočeným a pouze zábavným, — a měla úspěch jako ho má každý prostředkovatel původního, každý rozředovač příliš silného a nového a každý příjemňovatel drsného a nedostupného.

Podivný známý, referent-novinář, který se vnucoval každé skutečné i vylhané celebritě, antichambroval u každé větší zpěvačky a herečky, žebronil o autografy projíždějících skladatelů, podlízavý nahoru a nestydatý dolů, současně drzý i zbabělý, který nedovedl se obdivovat, aby při tom nepomlouval, a u něhož urážka byla vždy výsledkem strachu a zbrani slabosti a tak jen poněkud nezvyklou formou úcty, který napodobil staré mistry stříhem kabátů, držení těla i způsobem chůze a písma a při tom ostouzel mladé, posud neznámé a neakreditované — tento člověk napolo mezi opicí a lokajem — dovedl mne k Lole ještě před jejím vystoupením.

Na první pohled poznal jsem, že mám před sebou jednoho z těch nesčetných, k smrti umdlených soumarů, zapřažených do vozu veřejnosti, ne rozhlízejících se a vezoucích se dobyvatelů, ale táhnoucích otroků, poháněných den ze dne bičem okamžiku a vteřiny.

Ta unavená a otupělá, a při tom přece *ne* klidná a *ne* pokojná tvář s tou nezapomenutelně suchou a lačnou maskou nepatřila vyvolenému člověku díla a zásluhy, který tiše a vědomě, bez rozčilení, stojí ve středu světa, nepředbíhaje nic a nenadbíhaje ničemu, a čeká bez nedočkavosti slávu, jež přijde dříve či později jako posel věků a přivede s sebou za ruku celý svět se poklonit a již on nechá po případě postát chvíli v předsíni, poněvadž nemá vůbec naspěch.

Ne, to zde přede mnou byl jen umdlený lovec štěstí, uštvaný honec okamžiku, hazardní lapač úspěchu a pověsti, všech těch prchavých,

nevěrných a necudných věcí, které se musejí dobývat stále den ze dne a hodinu z hodiny, nejistě, s rozčilením, napětím a nepokojem, chytat s chytrostí stále nově a nově buzenou a vynalézavou, poněvadž jinak opustí člověka jako zrádný ulétlý pták a vytráti se beze stopy a památky jako uprchlý dech a vyvanuté teplo z mrtvoly.

Strážná, zpusťovaná únava mlčela z té tváře, rozzívaná, vystřízlivělá únava, jakou lze vidět jen na lidech, u nichž těžiště hnusu a touhy spadá neobyčejně blízko vedle sebe, často se převrací a mate a často splývá.

Bylo vidět, jak silného biče je třeba tomu unavenému organismu, aby se rozehrál, rozčilil, rozběhl znovu tou cestou únavy a nudy, nesčetněkrát již proběhlou, aby bez radosti a touhy, bez přesvědčení a jistoty tvářil se smělym, podnikavým a výbojným, aby líčil něco, pro co nebylo základu a resonance v hrudi a srdci.

A v té tváři byly také šlehy po tom ostrém biči: byla tak bez tvaru, charakteru a pýchy rozleptána těmi drobnými, beztvarymi, nitkovitými, sotva postřehnutelnými vráskami, které přehazují přes ni jakoby slabě popelavý závoj, tvoří kolem hlavy tu podivnou, suchou a jakoby žízňovou atmosféru a vtiskují jí tak tu tajemnou pečeť mlčení a zpusťování.

Nějak úžasně střízlivé, mlčelivé a zavřené bylo všecko na té hlavě, jen v očích poskakoval a zapaloval se kolísavý, lačný a třaslavý plamen, jako by hořel na temných nejistých vodách bařin.

Hltala nenasytně cigaretu po cigaretě — „bez těch by nemohla být ani hodinu“ — a mluvila mnoho, zdánlivě dychtivě a chvatně, a přece vpravdě vlekle, klesle a zatíženě tím nízkým vlašným duševním bezvětrím, při němž rachotí ze zvyku trochu ústa, ale mysl trčí rozpraženě a pustě jako nehybné křídlo větrníka.

Brzy jsem zpozoroval, že mluví ráda s podivnou, mlsnou a jakoby zvysoka na špičky došlapující touhou o umění, o všech uměních, zvláště o nových a smělych činech, které rozvířily prach.

Elektrisovala se tím jako ochromený odumírající úd.

Mělo to být nadšené, obzíravé, nově pojaté, ale selhalo to vždycky tak podivně a trapně, vyznělo hluše a dutě, zachraptilo takovým

suchým přiskřipnutým tónem, jako by lež, když utíkala, uvázla mezi dveřmi a zachytila se za záhyb příliš nadutých svátečních šatů.

Vybírala ráda největší a nejtěžší slova jako děti vyhledávající z hromady největší kameny, ale nemohla jich dlouho unést a pouštěla je s rachotem k zemi a zdála se mít radost z hluku, jež dělala.

Některou chvíli zdálo se, že jí slova tančí od úst, ale byl to klam na chvílku, protože duše chodila při tom po berlách a každou chvíli jako neopatrný a necvičený herec zadupala jimi olověně o podlahu mezi tanec vil, a pak se hned rozprchlo všecko a zbyla jen černá zem, tíha, dřevo a železo.

Několikrát rozzivala se uprostřed věty, ale hned zase pokračovala klidně v nadšení předepsaným chodem jako natažený stroj, jenž náhodou přeskočil.

Na mne nepamatovala se již vůbec, na Lískov a Bertu vzpomněla si, když jsem jí je připomenul, po jisté námaze:

„Mně zdál se vždycky slabý a nemocný,“ pověděla rozšafně a důležitě, jako by odhalovala tajemství světa, když jsme dál hovořili o jeho smrti — a bylo to tak bezbarvé, pokojné a syté, že jsem pro vždy pochopil hlas světské modly, tu slavnostně natřenou resonanci prázdného hliněného trupu. —

Večer šel jsem na Lolín koncert.

Hned jak zabrala několik akordů, cítil jsem, že nebeský oheň, zapálený vysoko na horách, rozhořený v čistém řídkém vzduchu tím bledým sluncovým plamenem, který nekouří, ale žehne, snesla hluboko do nížin a doupat, změnila v dýmný požár, přizpůsobila jejich temné modloslužbě.

Kouře a dýmu bylo třeba, aby opil a zaslepil — pak teprve mohla vzniknout rozkoš, neboť čisté nezaujaté zření nebylo by jí našlo.

Všecko bylo v jejím umění: obratnost, bystrost, temperament, síla, barva i pružnost — jen charakter, vnitřní ticho a posvěcení, bílá, rozsvícená radost scházela.

Hořel požár, valil se dým, šlehal plameny, jiskřily se barvy — a přece byl pod tím vším pohybem, hlukem a varem chlad, který málo

kdo cítil, poněvadž většina lidí, zhrublá a zesurovělá, žije v životě stále jako na nádraží, v průvaně.

Jen na jednu mladou, tichou dívku, citlivou lidskou mimosu, která seděla nedaleko ode mne, dýchnul, jen ona se pod ním zachvěla jakoby pod nožem mrazu a učinila bojácný, zimomřivý pohyb, jako by chtěla ukrýt svá hubená, podivně produševnělá ramínka v shawlu. Byl bych ji zlíbal za ten dojem pravdy a ryzosti, sám-svůj, který se projevil proti všemu, ze sebe, jako by květ z obalu a plamen z hmoty vyskočil.

Všecky ostatní ten malovaný oheň skutečně hřál — tak byli zvyklí již na podvod, tak jim žili a dýchali.

Oči svítily, prsty sebou škubaly, rozčilení jimi třáslo — a jim to stačilo. Jim dávno již rozčilení nahradilo nadšení jako pijákovi alkohol křišťalový horský pramen.

Ano, všecko bylo v tom umění, jen ne *radost* — ta radost, která lehce, sotva se dotýkajíc půdy, jako zora chodí po horách, pije jen z nejčistších pramenů a jen jim na chvíli dovoluje zachytit a nést svůj vzdušný obraz — ta radost, která je svoboda dávající královské duše, která cítí, jak celý svět je tu kvůli ní, hra její a rozmar její, a jak nemá jiného smyslu, než být stěnou a hřebíkem, na něž by ona pověsila těžké opilé věnce svého štěstí, své krásy a své milosti.

Ne, umění Lolino bylo pravý opak: bylo to umění služebné, umění předané a tím již ustarané, ustarané o sebe i o jiné, rozčilené pro sebe i pro jiné. Uvnitř seděl jako zaražené kopí mrtvý klid a ležela nuda jako pavouk nebo ropucha vypíjející všechny prameny radosti a pokoje — a proto musilo být navenek tolik rozčilení, bouře, hluku a křiku, aby zakryly a maskovaly to vnitřní popleněné zmlknutí.

Ohromně *chytré* bylo v něm všecko — ale právě proto unikala tomu *moudrost* ta sladká, lehká, nevypočítatelná a bezúčelná vůně, která nic nechce, nic neučí, nic nemluví, nic nezná, nic nepoví — jen *je . . . je* jako je slunce a měsíc a hvězdy, rosa a jarní déšť, zpívající v dopadu na zem, první svit a první soumrak, láska a smrt — — — — —

Koncert skončil a skončil jako právě končí každý koncert, když má úspěch.

Ne tou tichou, vděčnou radostí, která se mlčky kloní v duši, ne jednou, ale každý den a každý svátek ve slastné meditaci — ale pokřikem, dupotem, potleskem, rozčilením.

Ne, ty chladné lidské skály nezklamaly — spolehlivě a správně, jak bylo vypočteno a ustanoveno podle solidních, pevných zákonů matematiky, odpověděly tím echem, které se do nich volalo, a věru, nemohlo být jinak: bylo těžko více vrátit než přijaly.

To bylo celé tajemství úspěchu.

Prostá mechanika sil, kterou bystří lidé odjakživa počítali podle ohromně prostého vzorce.

Lola byla asi spokojena a nejen ona — všichni vůbec byli spokojeni.

Vyšlo to, jak to mělo vyjít.

Všecko bylo, jak mělo být. —

Vyšel jsem, zamotán v klubko rozčileného davu, který se nějak pomalu, nerad a nechtě rozcházel a který se stále ještě choulil a vázal k sobě, jako by tu rozkoš, jež vznikla v hromadě a žila hromadou, nechtěl rozvanout a rozvětrat, vyšel jsem rozrušen do kalné listopadové noci.

— Tak to tedy bylo, když šly světem.

Takové změlčení, rozdrobení, pokoření.

Poklad rozdrobený v drobné penízky, otřelou měď, poskvrněný a ohmataný tisíci špinavých očí a rukou, prostředek malé směny, sluha okamžité potřeby, nebeský oheň chycený a uvězněný v malém čadivém kahanci, na němž si může kde kdo uvařit svůj špinavý požitek a svou špinavou rozkoš nebo ohřát své ve stružkách ubrouzdané špinavé srdce.

A myslí letěl jsem na daleký horský hřbitov, plující do kraje jako nedostupná pevnost slávy a ticha, kde již se sesula a propadla hlava a hrud, z níž po prvé vyskočila ta krása, která teď ležela přede mnou jako bída a bláto ulice a cesty.

„K čemu bylo třeba té smrti?“ opakoval jsem si již asi po sté.

Musil zahynout jedinec, střed světa a srdce, proklán kopím, aby mohly se šířit, neseny jeho krví, vlny sil a života do dálky a šířky, kolíbat na svých hřebenech rozrušené prázdné lidské skořápky

a nutně slábnout a slábnout a hynout a hynout, jak se šíří, až zapleskají slabounce o bláto břehu a zemrou beze stopy?

A jaký osud čeká ji, tu jemnou dívku, lidskou mimosu, tak silně a pravdivě citící, která jediná rozpoznala blud a malost a slabost a od níž jako od nového pevného bodu, nového středu, nové pevnosti odrazily se mělké vlny zeslabené síly?

Přizpůsobí se časem či zůstane, stane se novým středem, novým jádrem, novým východem krásy a života?

— Ale pak bude se hra opakovat znova.

— Ano, tak toho bylo třeba, takové logiky a takového řádu, aby nezůstala stát ta stará houpačka života, opisující v podstatě stále touž dráhu, odrážená ode dvou protivných stěn a pólů a obsazená miliony bytostí křečovitě k ní přissátých a křečovitě se držících, zatím co mraky nových, s očima rozsvícenýma touhou, nedočkavě čekaly na vystřídání.

1900